

**“ZAMONAVIY PSIXOLOGIK
TADQIQOTLAR INTEGRATSIYASI”
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIY ANJUMAN**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA KAFEDRASI

**ZAMONAVIY PSIXOLOGIK TADQIQOTLAR
INTEGRATSIYASI**

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY
ANJUMAN TO'PLAMI
2023-yil 24-25 noyabr**

Buxoro – 2023

hayotiga zomin bo'lishi mumkin, biroq axborot quroli va psixologik urush orqali bugundan ham ko'proq odamning ongini zaharlash mumkin. U keltirgan zarar ong va tafakkurda juda ham chuqur iz qoldirishga qodir. Axborot xurujlari va qurollari ongli ravishda ma'lum maqsad sari yo'naltiriladi.

Tadqiqotchi D.Lovsov bu haqda shunday deydi: "Axborot qurollari tushunchasi ostida biror xalq, millatning mentaliteti, madaniyati, ma'naviyati, dini va davlatning axborot-texnologik, harbiy infratuzilmasiga destruktiv tarzda salbiy ta'sir ko'rsatadigan maxsus dezinformatsion texnologik vositalarning muayyan tizimi yotadi" [104; 24-25].

Bu borada o'z fikrini bayon etgan mutaxassis S.K.Roshinga ko'ra, axborot ta'sirlaridan quyidagi maqsadlar ko'zlanadi [147; 133-146]:

- 1) dezorientatsiyalash (mo'ljaldan adashtirish);
- 2) dezinformatsiyalash (yolg'on axborot tarqatish);
- 3) destabilizatsiyalash (barqarorlikni izdan chiqarish) bosim o'tkazish va boshqalar.

Ularning asosida raqibni kuchsizlantirish, yo'q qilish yotadi. Jahonning rivojlangan davlatlari axborotdek qurolga shunday tus berish orqali maqsadlarini amalga oshiradilar. Axborotning qimmati ham, qudrati ham, qulayligi ham shu yerda ko'zga tashlanadi. Shunday ekan, ulkan shaxmat taxtasida bugun hamma o'z nomi, maqomi va qudrati eng yuqori o'ringa chiqishini istaydi va bu yo'lda kuchli axborot tizimini samarali qo'llashga urinishidir. Ushbu masala borasida tadqiqotchi S.G.Kara-Murza shunday deydi: "Kerakli axborotga ega bo'lish - boylik, kerakli va nokerak axborotni ajrata bilish - kattaroq boylik, kerakli axborotni o'z ssenariysi asosida tarqatish imkoniyati yoki o'z vaqtida bu haqda sukut saqlay olish qobiliyatiga ega bo'lish - eng katta boylikdir" [92].

Adabiyotlar.

1. Краснянская Т.М. Безопасность человека: психологический аспект: Учебное пособие / Под ред. А.В. Непомнящего. Ставрополь: ЗАО Пресса, 2005. – С.76
2. Лучинкина А.И. Психология интернет-социализации личности / А.И. Лучинкина // монография. – Симферополь: ВД «АРИАЛ», 2013. – С.96
3. Колесникова Т.И. Психологический мир личности и его безопасность. -М.: Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – С.43.
4. Белинская Е.П. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / Е.Белинская, А.Жичкина. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – Б.48.

O'SPIRINLIK DAVRINING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI VA DESTRUKTIV XULQ-ATVORNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ostonov Shuhrat Sharifovich

Buxoro davlat universiteti Psixologiya va sotsiologiya kafedrasi dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'spirinlik davrining ijtimoiy-psixologik muammolari va destruktiv xulq-atvorning o'ziga xos xususiyatlaqri haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: O'smir, xulq-atvor, destruktiv, shaxs shakllanishi va psixik rivojlanishi, agressiya, depressiya, psixokorreksiya.

Аннотация. В данной статье рассматриваются социально-психологические проблемы подросткового возраста и особенности деструктивного поведения.

Ключевые слова: подростковый, поведенческий, деструктивный, становление и психическое развитие личности, агрессия, депрессия, психокоррекция.

Annotation. this article will talk about the socio-psychological problems of adolescence and the peculiarities of destructive behavior.

Key words: adolescent, behavioral, destructive, personality formation and psychic development, aggression, depression, ppsychocorrection.

Kirish. Hozirgi globallashuv jarayonida shaxs ongini egallashga qaratilgan xurujlardan saqlanish, har bir kishi ongida mustahkam ma'naviyatni shakllantirish, yoshlarni destruktiv guruhlar ta'siridan asrash, jamiyatimizdagi har bir fuqaro ongida milliy va ma'naviy qadriyatlarimizga tayangan holda mafkuraviy immunitet, xavfsizlikni ta'minlashda antimanipulyativ, assertiv xulq-atvorni tarkib toptirish muhim va dolzarb ahamiyat kasb etadigan masalalardan biridir. Bu esa kelajakda shaxs xavfsizligi, qolaversa, jamiyat hamda davlatning xavfsizligini ta'minlanishda garov vazifasini o'taydigan omillardan hisoblanadi.

O'smirlik davriga kelib, bola organizmi jadallik bilan va nomutanosib o'sadi. Bu o'sish ba'zan, bolaning o'zini yomonroq his qilishga va ayrim fiziologik kasalliklarni kelib chiqarishga sabab bo'lishi mumkin. Bu holatlarning barchasi bolani tashvishga soladi va uning asabiylashiga olib keladi. O'zini katta bo'lib, o'zgarayotganini his qilgan o'smirde endi kattalar hayoti bilan yashash ehtiyoji yuzaga kela boshlaydi. O'smir o'zini kattalardek tutishga, katta bo'lib qolganini ko'rsatishga harakat qila boshlaydi.

Juda ko'pgina o'smirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichimliklarga qiziqib qoladilar. Katta odam chekuvchi, ichuvchi singari yangi rolda o'zini normal yaxshi his qilmagan o'smir juda qattiq tashvishga tushadi va undan krizis holati yuzaga keladi. Shuningdek, bu krizis o'smirning ma'naviy o'sishi, shuning psixikasidagi o'zgarishlar bilan ham bog'liqdir. Bu davrda bolaning ijtimoiy mavqei o'zgaradi o'zining yaqinlari, do'stlari, tengdoshlari bilan yangi munosabatlar yuzaga keladi. Lekin, eng katta o'zgarish uning ichki dunyosida yuzaga keladi. O'smirde aksariyat hollarda o'zidan qoniqmaslik holati kuzatiladi. O'zi haqidagi mavjud fikrlarning bugun unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga to'g'ri kelmayotganligi, o'smirni ikkinchi tomondan tashvishlantirib asabiylashishiga sabab bo'ladi. Bu esa bolada o'zi haqida salbiy fikr va qo'rquvni yuzaga keltirishi mumkin. Ba'zi o'smirlarni nima uchun atrofdagilar, kattalar ko'pincha ota-onasiga qarshi chiqayotganini anglay olmayotganligi tashvishga soladi. Bu holat ham o'zlarining ichidan asabiylashishlariga sabab bo'ladi. Kattalarning bu davrdagi eng asosiy vazifalari o'smirning muammosini to'g'ri anglashi va erkin, to'g'ri yashashiga yordam berishidir.

O'smirlik davri 10–11 yoshdan 14–15 yoshgacha bo'lgan davrni tashkil etadi. Ko'pchilik o'quvchilarda o'smirlik yoshiga o'tish asosan 5–sinfdan boshlanadi. «Endi u bola emas–u, hali katta ham emas» - bu formula o'smirlik davri xarakterini bildiradi. Bu yoshda o'smir rivojida keskin o'zgarishlar ro'y bera boshlaydi. Bu o'zgarishlar fiziologik, hamda psixologik o'zgarishlardir. Fiziologik o'zgarish jinsiy yetilishning boshlanishi va bu bilan bog'liq ravishda tanadagi barcha a'zolarining mukammal rivojlanishi va o'sishi, hujayra va organizm tuzilmalarining qaytadan shakllana boshlashidir.

O'smirlar organizmdagi o'zgarishlar bevosita ularda endokrin sistemasining o'zgarishlari bilan bog'liqdir. Bu davrda ichki sekretsiya bezlaridan biri gipofez bezining funksiyasi faollashadi. Uning faoliyati organizm to'qimalarining o'sishi va muhim ichki sekretsiya bezlarining (qalqonsimon bez, buyrak o'sishi va jinsiy bezlar) ishlashini kuchaytiradi. Natijada bo'y o'sishi tezlashadi, jinsiy balog'atga yetish (jinsiy organlarning rivojlanishi, ikkilamchi jinsiy bezlarning paydo bo'lishi) amalga oshadi.

O'spirinlarni hali to'la katta deb hisoblab bo'lmaydi. Chunki, ularning shaxsiy xususiyatlari orqali bolalikni kuzatish mumkin. Bu ularning fikrlarida berayotgan baholarida,

hayotga va o'z kelajaklari munosabatlarida ko'zga tashlanadi. Ko'pchilik o'spirinlar maktabni tugatish vaqtiga kelib ham kasb tanlashga nisbatan ma'suliyatsiz yondoshadilar. Bu davr o'spirinning axloqan o'z – o'zini anglashi shuningdek, axloqning yangi bosqichiga o'tishi bilan xarakterlanadi. Intellekti yaxshi rivojlangan o'spirinlar kattalarni tashvishga solayotgan masala muammolarini tushuna oladilar va ularni muhokama eta oladilar. O'spirinlar juda ko'p muammoli savollarga javob o'ylaydilar. Ularning diqqatini ko'proq axloqiy masalalar tortadi. Agar kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun axloqiy masalalarni yechish manbai – bu ular uchun o'qituvchilar bo'lsa, o'smirlar bu savollarga javobni ko'proq tengdoshlari davrasida qidiradilar. O'spirin yoshdagilar esa savollarga to'g'ri javobni topishda ko'proq kattta kishilar foydalanadigan manbaalarga murojaat etadilar. Bunday manbalar asosan real, ko'p qirrali, murakkab insoniy munosabatlar va ilmiy – ommabop badiiy, publitsistik adabiyotlar, sanoat asarlari, matbuot, radio, televideniye bo'lib qisoblanadi. Bugungi o'spirinlarga hayotga nisbatan xushyor, aqliy – amaliy qarash, erkinlik va mustaqillik. Ular haqqoniy bo'lish tushunchasiga ham real tarzda yondoshmoqdalar. Masalan, o'tgan yillardek «haqqoniylik bu hammaga bir xil emas, balki har kimdan imkoniyatiga qarab va hammaga ishiga yoki inson manfaatlariga qo'shgan hissasiga qarab belgilanadi» deb tushunadilar va talqin etadilar. Maktabni tugallash vaqtiga kelib, juda ko'p o'smirlar axloqiy jihatdan shakllangan va ma'lum axloq normalari qat'iylashgan xususiyatlarga ega bo'ladilar.

O'spirinlarda axloqiy dunyoqarash bilan bir qatorda ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ilmiy, madaniy, diniy va boshqa sohalar bo'yicha ma'lum bir qarashlar vujudga keladi. Juda ko'p yillardan beri o'spirinlarni yaxshilik va yomonlik, haqiqat va noqonuniylik, axloqiylik va axloqsizlik masalalari tashvishlantirib keladi. Hozirgi davr o'spirinlari har bir narsaga ishonuvchan yoki salbiy munosabat bo'lmay, balki hayotga real, aqliy, amaliy qaraydigan, ko'proq erkin va mustaqil bo'lishga intiluvchan yoshlaridir.

O'spirinlar ongli ravishda egallangan axloq normalari asosida o'z xatti-harakatlarini yo'lga solishiga intiladilar. Bu esa, avvalo o'spirining o'zini anglashining o'sishida namoyon bo'ladi. O'zini anglash murakkab psixologik struktura bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi: Birinchidan, bolada tashqi olamdagi predmet ta'siridan paydo bo'lgan sezgilari o'z tanasi bilan farq qila boshlaganda vujudga keladi. Ikkinchidan, o'zining shaxsiy "Men"ligini aktiv faoliyati asosida anglashi. Uchinchidan, o'zining psixik xususiyati va xislatlarini anglashi. To'rtinchidan, ijtimoiy, axloqiy o'z-o'ziga baho berishning ma'lum sistemasini anglashi. Mana shu elementlarni barchasi bir-biri bilan funksional va genetik bog'lagandir. Lekin, bularni hammasi sizga ma'lumki, bir vaqtning o'zida shakllanmaydi. Bolaning «men»ligini anglashi taxminan 3 yoshda paydo bo'ladi, bunda bola shaxsiy olmoshni ishlata boshlaydi. Masalan: men, meniki, mendan va h.k. O'zining psixik sifatlarini anglash va o'z-o'ziga baho.

Xulosa.

Destruksiyaga moyil shaxslarning yana bir xususiyati, ularda xavotirlanish darajasining yuqori bo'lishidir. Bu holat odatda insondagi o'z holatidan norozilik, notinchlik, yaqinlashayotgan xavfni sezish hislari bilan uyg'unlashib ketadi. Yuqori darajadagi xavotirlanish - ishi yurishmagan, omadi kelmagan shaxsning subyektiv ko'rsatkichi hisoblanadi. Bunday shaxslar atrofdagi insonlar, muhitga dushmanona munosabatda bo'ladilar. Shuning uchun ular vaziyatga to'g'ri, adekvat baho bera olmaydilar, kayfiyatlari ko'pincha affekt holati ta'sirida tez o'zgarib turadi.

Adabiyotlar.

1. Грячева М.А. Совершенствование профессионального общения сотрудников таможенных органов с участниками внешнеэкономической деятельности: Автореф. дис. канд. психол. наук. – М., 2003.- 21 с.
2. Гребенщикова Л.Г.К вопросу изучения деструктивного поведения и предрасположенности к нему у несовершеннолетних // Психология в России и за

рубежом: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, октябрь 2011 г.). - СПб. Реноме, 2011. - С. 40-43.

3. Девиантное поведение детей и подростков: проблемы и пути их решения/под ред. В.А. Никитина. -М.: ВЛАДОС, 1996. – 147 с.

4. Исломов. З. Давлат ва ҳуқуқ: умумназарий масалалар. – Тошкент, 2000.- 173 б.

5. Камардина Г.Г. Психологические трудности общения: основы психотехнологии: К 18. Учеб. пособие. – Ульяновск, 2000. - 52 с.

CONTRADICTIONS IN THE INTERACTION OF ADOLESCENTS WITH DEVIANT BEHAVIOR AND THEIR SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

Po'lotova Madina Shavkatovna

Bukhara State University

Teacher of the Department of Psychology and Sociology

Annotation. *In this article talks about adolescents with deviant behavior, contradictions that arise in the process of communication, deviant behavior, actions of a person, Ethics in which the type of activity differs from the usual, universally recognized norms, or manifests itself in a stable deviation from their social norms, not corresponding to the norms adopted by the society in which he is a member.*

Keywords: *deviant behavior, social norm, moral control, aesthetic control, disadaptation, reference group.*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada deviant xulq-atvorli o'smirlarda muloqot jarayonida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklar, deviant xulq-atvor, shaxsning xatti-harakatlari, faoliyat turi u a'zo bo'lgan jamiyat tomonidan qabul qilingan normalar, odatiy, umume'tirof etilgan me'yorlardan farq qiladigan yoki ularning ijtimoiy me'yorlaridan barqaror og'ishda namoyon bo'ladigan axloq qoidalari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *deviant xulq-atvor, ijtimoiy norma, axloqiy nazorat, estetik nazorat, dezadaptatsiya, referent guruh.*

Аннотация. *В данной статье рассказывается о подростках с девиантным поведением, противоречиях, возникающих в процессе общения, девиантном поведении, поступках человека, этике, при которой вид деятельности отличается от привычных, общепризнанных норм, или проявляется в устойчивом отклонении от их социальных норм, не соответствующем нормы, принятые обществом, членом которого он является.*

Ключевые слова: *девиантное поведение, социальная норма, моральный контроль, эстетический контроль, дезадаптация, референтная группа.*

It is known that the deviant morality of a person can be defined as a system of individual acts or acts manifested in violation of the process of self-activation in the form of violation of norms adopted in society and imbalance of mental processes, inflexibility, or evasion of moral and aesthetic control over his personal morality. Normal and harmonious forms of morality can be expressed on three levels related to the psyche:

- features of temperament in the form of a balance of mental processes;
- characteristic features in the form of flexibility and self-activation;
- personality in the form of spirituality, responsibility and conscientiousness of a person.

Deviant behavior (deviant, lot. deviatio-deviation) is said to be an ethics in which a person's actions, the type of activity are manifested in a stable deviation from their social

MUNDARIJA

3 **KIRISH SO'ZI**

4 **1-SHO'BA**

ZAMONAVIY PSIXOLOGIK TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

5 **Nazarov Akmal Mardonovich**

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish - shaxs taraqqiyot garovi

13 **Atabayeva Nargis Batirovna**

Interpretation of the ideas of altruism in the works of eastern scientists

17 **Achilova Munira Mansurovna**

Pedagoglarda empatiya hissini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik tadqiqotlardagi talqini

21 **Allamurodova Feruza Rustamovna**

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kommunikativ kompetentlik omillarining namoyon etilishi va rivojlanishi

23 **Ashrapov Nodirbek Namoz o'g'li**

Jahon psixologiyasida dinning roli va uning ijtimoiy psixologik xususiyatlari

26 **Axmadov Nazirjon Raxmatovich**

Dezadaptatsiyaning o'smir xulqida na'moyon bo'lishi haqida psixologik qarashlarning chet el adabiyotlarida yoritilishi

29 **Baqoyeva Maftuna Shuxratovna**

Maktab o'quvchilari orasida bulling holatining paydo bo'lishi hamda o'quv jarayoniga bo'lgan ta'siri

33 **Fayziyeva Mavluda Xudayarovna**

Konstruktiv psixologik himoya mexanizmi shakllanish omillari.

36 **Jabborov Azim Meyliqulovich**

Shaxsda diniy o'ziga xoslik shakllanishining psixologik qonuniyatlari

39 **Khodjaeva Dilnoza Djumoevna**

Characteristics of educational motivation of gifted students in research

42 **Mamatova Nazira Djurakulovna**

Oila barqarorligiga shaxslararo munosabatlar ta'sirining sharq mutafakkirlari asarlarida talqini

50 **Nazarova Manzura Mustafu qiz**

Socio-psychological characteristics of adaptation of foreign students to the educational system of Uzbekistan

53 **Omonov Oybek Bekmurod o'gli**

O'smirlarda destruktiv xulq shakllanishida axborotlarni ahamiyati

55 **Ostanov Shuxrat Sharifovich**

O'spirinlik davrining ijtimoiy-psixologik muammolari va destruktiv xulq-atvorning o'ziga xos xususiyatlari

58 **Po'lotova Madina Shavkatovna**

Contradictions in the interaction of adolescents with deviant behavior and their socio-psychological characteristics

61 **Rajabova Go'zal Zarifovna**

O'zbek folklori va folklorshunosligining taraqqiyot davrlarining psixologik xususiyatlari

63 **Raximov Abdulatif Abdimuradovich**

Muvaffaqiyatga erishish motivlari tushunchasining bugungi kundagi zarurati

66 **Raxmonova D.Z**

Voyaga yetmaganlarda jinoiy xulq-atvorni o'rganishning metodologik imkoniyatlari

69 **Ro'ziqulov Faxriddin Rasulovich**

Nikoh-oila munosabatlarini ijtimoiy-psixologik tadqiq etish

72 **Shoniyazova Iroda Muradullayevna**

O'smirlarda affiliatsiya motivining pedagogik-psixologik determinantlari

- 75 **Safarov Dilmurod Xalimovich**
Rahbarlik faoliyatining ijtimoiy ahamiyati va ijtimoiy-psixologik xususiyati
- 78 **Vahobova O'giloy Tolibjonovna**
Axborot muhitining yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'sirining psixologik jihatlari
- 81 **Xudoyberganova Maqsuda Jumaniyazovna**
Oliy ta'limda kafedra tizimidagi hamkorlikni o'rganishning ijtimoiy psixologik tavsiflari
- 84 **Kuliev Erkin Karimovich**
Характерные черты коррупции в сфере образования.
- 89 **Ostanaqulov Alijon**
Состояние изучения проблемы деструктивного поведения в подростковом возрасте.
- 93 **Ropiev Madamin Yusufjonovich, Elov Ziyodullo Sattorovich**
Identifikatsiya jarayoni muammosining psixologiyada o'rganilishi
- 97 **Safarova Anuша Surenovna**
Проблема интеграции психологического знания
- 99 **Usmanova Mазnura Naимovna**
Развитие психологии в узбекистане
- 101 **Beknazarov Ahmadjon Asamiddivovich, Lotipova Madina Davlatovna**
Nutqning ichki mexanizmining psixologik tavsifi
- 106 **Yuldashova Dilafruz Shavkatovna**
Talabalarning ta'lim motivatsiyasining tasniflari
- 111 **II-SHO'BA**
PSIXOLOGIK XIZMATNI KO'RSATISH MUAMMOLARI
- 112 **Barotov Sharif Ramazonovich**
Научно-практические основы создания психологической службы в узбекистане
- 122 **Axmedova Zarrina Jamilovna**
Boshlang'ich sinf o'quvchilar moslashuvining pedagogik-psixologik xususiyatlari
- 125 **Bobirov Davron Bobir o'g'li**
Huquqni muhofaza qiluvchi organlarga psixologik xizmat ko'rsatishning bugungi kundagi muammolari
- 127 **Boboyeva Feruza Nosirjonovna**
O'smirlarda iroda shakllanishining psixologik xususiyatlari
- 131 **Goyibnazarova Soxiba Shakarovna**
Oila munosabatlarida gender rollari va streotiplari muammosi.
- 133 **Hakimova Fazolat Xoshimovna**
Oilaning ta'lim-tarbiyaviy salohiyatini yaxshilashda ijtimoiy-psixologik xizmatlar
- 136 **Islomov Nurtoy Nomoz o'g'li**
Talabalarga ilmiy-didaktik atamalarni taqdim etish
- 137 **Kamilova Madina**
Huquqiy savodxonlik va shaxs ijtimoiy sifatlarining aloqadorlik omillari
- 140 **Ortiqov Akmal Qobulovich**
Harbiy jamoalarda psixologik xizmat ko'rstishda psixologik treninglarni ahamiyati
- 142 **Rajabov Paxlavon Faxriddin o'g'li**
Yoshlarda milliy tarbiya shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillari
- 145 **Shomurodov Ibrohim Xusanmurot o'g'li**
Ekstremal vaziyatlarda shaxsni o'rganishning ijtimoiy-psixologik ahamiyati
- 151 **To'yurodov Abdurahmon Shuhrat og'li**
Harbiy jamoalarga psixologik xizmat ko'rsatishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari
- 153 **Turobova M.A.**
Talabalarni oilaviy xayotga tayyorlashning psixologik jixatlari
- 155 **Akramova Feruza Akmalovna**
Oilaviy psixolog xizmat joriy etilishining metodologik muammolari
- 157 **Salixov Shohrux Mansurovich**